

Biskup Juraj Dobrila zastupnik naroda Istre: u Istarskom saboru (1861.-1868.) i Bečkom parlamentu (1861.-1865.), prir. Ivan Jelovac – Mladen Juvenal Milohanić, Biblioteka: Istarska baština broj 7, Pazin: »Josip Turčinović« d.o.o., 2008., 270 str.

Uz sunakladništvo Porečke i Pulske biskupije, Državnog arhiva u Pazinu i Istarskoga književnog društva »Juraj Dobrila«, objavljen je značajan prilog poznavanju djelatnosti biskupa Dobrile unutar parlamentarnog sustava Habsburške Monarhije. Kao što je istaknuto u predgovoru biskupa porečkog i pulskog, mons. Ivana Milovana, objavljivanje knjige usklađeno je s obilježavanjem 150. obljetnice dolaska Jurja Dobrile na biskupsku stolicu. Ipak, svojim sadržajem ona nadilazi prigodni karakter i predstavlja neosporno važan korak u približavanju djelovanja biskupa Dobrile zainteresiranoj znanstvenoj i stručnoj javnosti.

Nakon kraha apsolutizma koji je obilježio pedesete godine devetnaestog stoljeća, Listopadskom diplomom 1860. i Veljačkim patentom 1861. godine započet je proces demokratizacije Habsburške Monarhije. Državljanima Monarhije dano je pravo aktivnog sudjelovanja u političkom životu Monarhije, prvenstveno izborima za novouvedene pokrajinske sabore, a ta su tijela sve do 1873. birala zastupnike svoje pokrajine u zastupničkom domu bečkoga Carevinskog vijeća. Istarski je sabor, u doba Dobrilina djelovanja, bio sastavljen od tridesetorice zastupnika. Stanovništvo s pravom glasa podijeljeno je u četiri izborna tijela, tzv. kurije: veleposjed; Trgovačka komora; gradovi, trgovišta i industrijska mjesta; vanjske općine. Kurije su, izravno ili neizravno, birale dvadesetsedmoricu zastupnika, a preostala trojica bili su tzv. virilisti, odnosno trojica biskupa – tršćansko-koparski, porečko-pulski i krčki – koji su imali zastupničko pravo zbog službe koju su obnašali. Dobrilina se zastupnička aktivnost ne iscrpljuje radom u pokrajinskom parlamentu jer ga je drugi saziv (priređivači koriste termin »period«) Istarskog sabora delegirao kao jednog od dvojice predstavnika Istre u Carevinskom vijeću. U njegovu je radu sudjelovao od studenoga 1861. do raspuštanja zastupničke kuće krajem srpnja 1865. godine. Treći saziv Istarskoga sabora izabrao je 1867. novi zastupnički dvojac za Carevinsko vijeće, a od 1868. Juraj Dobrila više neće prisustvovati ni sjednicama pokrajinskog sabora.

Ovako sažet, pregled Dobrilina aktivnog sudjelovanja u političkom životu Markgrofovije Istre i Monarhije ne otkriva važnost bližega upoznavanja s Biskupovom parlamentarnom aktivnošću. Tek uvid u porečke i bečke zapisnike sjednica otkriva svu kompleksnost situacije u kojoj se oblikovao demokratski život Monarhije na pokrajinskoj i državnoj razini tijekom šezdesetih godina devetnaestog stoljeća. Prije svega, već su spomenuta dva dokumenta, Listopadska diploma i Veljački patent, očitovala nevoljkost kojom je u Monarhiju uvedena demokratizacija političkih odnosa. Dok je

prvi propisivao zamjetnu autonomiju novouvedenim pokrajinskim saborima, drugi je tu autonomiju smanjio, čineći od zemaljskih sabora prvenstveno izborna tijela za delegiranje zastupnika pojedine pokrajine u Carevinsko vijeće. Zamišljeni sustav ubrzo je u Istri, zbog suprotstavljenih interesa, naišao na opstrukciju. Naime, izrazito kratak rok za pripremu i provedbu izbora urodio je jedinim mogućim ishodom: za zastupnike su mahom izabrani predstavnici istarskoga građanstva, pretežito oblikovanoga u talijanskom duhu i kulturi, a ono je početkom šezdesetih godina bilo pod jakim utjecajem zbivanja na Apeninskom poluotoku, odnosno procesa oblikovanja jedinstvene talijanske države. Videći u Markgrofoviji Istri neosporno talijansku pokrajinu, očekivali su kako će i na nju uskoro doći red za odcjepljenje od Monarhije i povezivanje s nastajućom Kraljevinom Italijom. Zbog toga se dvadesetorica zastupnika prvoga saziva Istarskog sabora dogovorno nisu izjasnila o kandidatima za Carevinsko vijeće, odnosno na svoje su listiće napisala »nessuno«. Kako je i ponovljeni pokušaj izbora završio istim ishodom, sabor je raspušten, a kratkotrajni prvi saziv ostao je poznat u historiografiji i slavljen u talijanskoj iredentističkoj politici kao *Dieta di nessuno*. Dijelom citirajući, a dijelom prepričavajući Zapisnike sjednica Istarskog sabora, priređivači Jelovac i Milohanić čitatelja upoznaju s tijekom svih šest travanjskih sjednica (13 – 21).

Ubrzo su provedeni novi izbori, a država se, preko svoga trčćanskog namjesnika, baruna Burgera, potrudila da njihov ishod omogući željeno funkcioniranje parlamentarnog sustava. To je i postignuto jer su novoizabrani zastupnici već na drugoj sjednici izabrali svoje predstavnike za Zastupnički dom (23 – 25), a najviše su glasova dobili upravo barun Burger i biskup Dobrila. Drugi saziv Istarskoga sabora okruženje je u kojem će se odvijati veći dio Dobriline zastupničke aktivnosti te i u knjizi zauzima najviše prostora (23 – 189). Iako se saborska većina u drugom sazivu Istarskog sabora, zbog nesklonosti oponiranju carskoj politici, razlikovala od svojih prethodnika i njihova neuvijenog opredjeljenja za iredentističku politiku, s njima su dijelili uvjerenje o isključivo talijanskom karakteru Pokrajine. Zbog toga djelovanje Istarskoga sabora, u vrijeme dok biskup Dobrila sjedi u zastupničkim klupama, ukazuje na dvojakost koja će pratiti djelovanje ovoga pokrajinskog parlamenta sve do njegova raspuštanja pred Prvi svjetski rat.

Prije svega, u razdoblju 1861. – 1867. Sabor se višekratno doticao međunacionalnih odnosa, a iako u manjoj mjeri nego u kasnijim sazivima, te su rasprave već znale ukazati na razlike u stavovima. Historiografija je već upozorila na važnost rasprava o jeziku, odnosno ispravno je u njima iščitala borbu za jednakopravnost »slavenskoga« s talijanskim življem. Već na petoj sjednici, raspravu je izazvao prijedlog zastupnika Jurinca da se saborski zapisnici i zakoni objavljuju na slavenskom i talijanskom jeziku (29 – 40). Izazvan rezultatom glasovanja, odnosno činjenicom da je Jurinčev prijedlog dobio samo tri glasa, biskup Dobrila održao je govor u kojem je istaknuo opstojnost

Slavena u Istri tijekom 1200 godina, pri čemu su »uvijek ostali Slaveni«, a »to je dokaz kako je teško mijenjati njihovu narodnost i njihov jezik«, zatim je podsjetio na gorčinu koju je u prošlosti kod istarskih Talijana izazivalo učenje čitanja i pisanja u osnovnim školama na njemačkom jeziku, a dovršavajući svoj istup, prilično je oštro zaključio: »Slavenski narod spava, ali tko spava nije mrtav. Ako spava može se probuditi, i probudivši se, mogao bi se možda probuditi na neugodan način za talijanski element. Zato molim da budemo pravedni i da prihvatimo dopunu gosp. Jurinca« (35 – 36). Pitanje jezika ponovno se aktualiziralo pri raspravama o nastavnom jeziku u školama, a Dobrilino ustrajanje na jasnom, zakonskom definiranju položaja »slavenskog jezika« u nastavi pokazuje koliko je bio svjestan važnosti obrazovanja na materinjem jeziku za opstojnost zajednice.

Istovremeno je, iz nastupa pojedinih zastupnika s drugačijim shvaćanjima, također moguće razabrati kako su i oni, stavovima o nastavnom jeziku, znali izricati svoje poglede na međunacionalne odnose u Istri. Odmah po dovršetku navedenog Dobrilina govora kojim je podržao Matiju Jurinca, zastupnik Parisini iznio je suprotan stav, obrazložen, tijekom devetnaestog stoljeća često ponavljanim, zabludom kako »u Istri ne postoji jedan zajednički slavenski jezik« te »istarski Slaveni ne bi razumjeli saborske izvještaje, bez obzira bi li se prevodilo na ovom ili onom slavenskom jeziku – slovenski ili srpski. Netko bi im uvijek morao tumačiti«. Ukratko, prema Parisiniju, bio bi bačen novac »koji bi Pokrajina nakanila uložiti u ta beskorisna izdavanja«. Utvrdivši kako je u Istri »sasvim neznatan broj Slavena koji znadu čitati i koji bi mogli imati koristi od slavenskih izdanja saborskih izvještaja, a osim tih malobrojnih svi drugi znadu talijanski i svi bolje razumiju neki spis na talijanskom nego na slavenskom jeziku koji govore«, Parisini je zaključio kako će izdavanje zapisnika na slavenskom jeziku imati smisla tek »kad u našoj pokrajini bude kultiviran slavenski jezik, što sada nije«. Naravno, biskup Dobrila mogao mu je bez oklijevanja uzvratiti kako se i talijanski »jezik u ovoj pokrajini govori u raznim dijalektima«, a ipak »postoji samo jedan talijanski pisani jezik i svi ga razumiju« (37 – 38).

S druge strane, Istarski je sabor ipak, uza sva ograničenja nametnuta i dalje izraženim centralizmom Beča, kao pokrajinsko zakonodavno tijelo bio u prilici raspravljati o brojnim pitanjima u svezi položaja Markgrofovije Istre, a ta je njegova uloga dobila znatno manje pozornosti u historiografiji. Propisani djelokrug Sabora i Zemaljskog odbora onemogućavao je, dakako, bilo kakvu ozbiljniju autonomiju u upravljanju pokrajinom, ali na sjednicama su se zastupnici doticali raznih problema, zbog čega saborski zapisnici postaju važnim izvorom podataka o istarskim prilikama. Najveća vrijednost ovog zbornika saborskih istupa biskupa Dobrile i jest u skretanju pozornosti na nerijetko zanemarivani aspekt njegova parlamentarnog djelovanja. Iako se, kako je navedeno, historiografija najčešće zadržavala na začecima međunacionalnih trzavica, Juraj Dobrila zapravo se većim dijelom svojih saborskih govora uključivao u rasprave

o položaju stanovništva u cjelini, često zastupajući njegov siromašniji, zanemareni dio, ne ističući pritom nacionalni karakter. Tako se već u siječnju 1863. zauzeo za istarske siromahe, predlažući da se doznači »iz pokrajinske blagajne 2000 forinti za potrebne na području Pokrajine«, a sam se, zajedno s krčkim biskupom Vitezićem, odrekao dnevnica koje su im pripadale za tekuće saborsko zasjedanje, najavivši ujedno kako će obojica biskupa ustupiti i dnevnicе, koje su im pripadale za dotadašnja zasjedanja, u korist siromašnih studenata i za druge pripomoći (60 – 61). Zalagao se da se saborske sjednice održavaju što češće i da se na njima razrađuje što više predmeta, kako bi se takvim intenziviranjem rada postigla što veća učinkovitost i istovremeno smanjili troškovi (63). U raspravi o konstituiranju i organizaciji općina, biskup Dobrila ustrajno se zalagao u njihovu korist (64 – 73), a iz jednakih je pobuda predlagao načine da se spriječi samovolja općinskih načelnika u upravljanju općinskom imovinom (74 – 76). Navedeni primjeri tek su dio Dobrilinih govora u Istarskom saboru kojima se na nedvosmislen način zalagao za boljitak Pokrajine i istarskoga stanovništva u cjelini, a ujedno pokazuju opravdanost naslova ove monografije. U svom je saborskom radu Juraj Dobrila doista bio, prvenstveno, »zastupnik naroda Istre«, iako se, zbog nepovoljnog položaja »slavenskog«, tj. hrvatskoga i slovenskog stanovništva, zalaganjem za socijalna i politička prava zapostavljenog dijela žiteljstva Istre ujedno borio i za nacionalnu jednakopravnost.

Istarske je interese, koliko mu je bilo moguće, Dobrila branio i u bečkom Carevinskom vijeću (191 – 244), pri čemu je najaktivniji bio na prvom zasjedanju 1861. – 1862. godine. Važniji su istupi »Interpelacija ministarstvu pravosuđa« (203 – 204) i »Financijska pomoć Istri« (208 – 211). Spomenuta interpelacija odnosila se na uređivanje zemljišnih knjiga jer je zbog njihove nesređenosti u Istri »dobivanje kredita onemogućeno, otvorena su vrata lihvarstvu i daljnjem i sve dubljem osiromašenju naroda«, a nepovoljna je situacija još detaljnije oslikana pri traženju financijske pomoći za Markgrofoviju Istru. Ustvrdivši kako je u Istri »bijeda prisutna kao trajna stvarnost već godinama«, biskup Dobrila istaknuo je, među ostalim, »da se u mnogim predjelima jedva može naći tu i tamo seoska kuća na čijem se ognjištu redovito priprema topla hrana; da u Istri ima seoskih općina u kojima veći dio stanovništva za vrijeme oskudice tijekom cijele zime preživi od smrekovih i glogovih plodova; da ima seoskih zajednica u kojima gotovo polovica stanovništva troši slabo hranjive obroke bez soli ili solju namijenjenoj stoci«. Potom je, u nastavku izrazito emotivna govora, pobrojao gospodarske teškoće i prirodne nedaće koje su se našle na razvojnom putu Pokrajine, ponovno podsjetio na problem nesređenih zemljišnih knjiga, osporio svaku istinitost tvrdnjama kako su Istrani lijeni i nemarni te zaključio »da u Istri ne može biti ni najmanje govora o nekom povećanju javnih oporezivanja, čak više, osjećaj humanosti iziskuje da se dosadašnji tereti bar djelomično olakšaju prije nego zbog njih propadnu još mnoge obitelji«.

Zaključno, valja ponoviti kako će zbirka svih Dobrilinih parlamentarnih govora biti od velike koristi istraživačima, ali i široj publici zainteresiranoj za bolje upoznavanje sa širokim spektrom aktivnosti biskupa Dobrile i novijom istarskom poviješću općenito. Zamjetan trud dvojice priređivača pridonio je preglednosti i pristupačnosti sadržaja, a pojašnjenja u napomenama ne otežavaju čitanje već, naprotiv, olakšavaju razumijevanje objavljenog sadržaja.

Mihovil Dabo